

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Сорокіної Ольги Сергіївни
«Писемні джерела з історії збереження української архівної та музейної
спадщини в еміграції (1920-і – кін. 1980-х рр.)»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні
історичні дисципліни

Однією з характерних тенденцій розвитку української історичної науки на сучасному етапі є актуалізація вивчення джерельних комплексів зарубіжної україніки, які зберігаються як в архівних установах України, так і поза її межами.

Минуле століття в історії нашого народу поза всіма героїчними та трагічними подіями позначене трьома хвилями української еміграції, результатом якої став масовий виїзд українців за кордон з різних на те причин. Вивчення та збереження історико-культурного доробку українців, розпорошених по різних країнах світу, виявлення, упорядкування та дослідження потужної наукової та культурної спадщини, залишеної нашими співвітчизниками на теренах інших держав є необхідною умовою збереження цілісної історії українського народу та загального поступу української історіографії.

Незважаючи на тематичну багатогранність проведених досліджень, сучасній історіографії бракує джерелознавчих праць, присвячених комплексному аналізу джерел з історії культурницької діяльності української еміграції, зокрема зі збереження архівної та музейної спадщини України у період від 20-х -- до кін. 80-х рр. ХХ ст.

У зв'язку з цим набуває актуальності подана до захисту дисертаційна робота Ольги Сергіївни Сорокіної, присвячена аналізу та вивченню інформаційного потенціалу писемних джерел з історії діяльності української еміграції зі збирання та збереження національних архівних та музейних пам'яток.

Наукова новизна роботи визначається як самою постановкою проблеми, так і отриманими під час її розробки результатами. Дисертаційне дослідження є першою комплексною систематизованою працею, в якій, із застосуванням джерелознавчих методів досліджується комплекс архівних та опублікованих документів із зазначеної проблеми. Авторкою простежено зв'язки, що існували між центрами української еміграції різних країн, з'ясовано характер колекції документів емігрантського архіву, вивчено основні напрями та особливості культурницької діяльності української діаспори.

У дисертації введено до наукового обігу комплекс невідомих архівних джерел з історії громадських організацій та товариств української еміграції, що розширюють наші знання про культурницьку діяльність українських емігрантів, спрямовану на збереження архівної та музейної спадщини України.

Поглиблене вивчення поставленої проблеми має наукову цінність та суспільне значення не лише через необхідність відтворення важливого аспекту багатопланової діяльності українських емігрантів зі збереження культурного надбання, але й у зв'язку із потребою визначення інформаційного потенціалу малодосліджених історичних джерел.

Розроблена авторкою структура дисертації відповідає поставленій меті і складається зі вступу, 4 розділів (9 підрозділів), висновків, списку використаних джерел і літератури, додатків. Вона сприяє розкриттю визначених у дослідженні завдань у логічній послідовності.

У вступі дисертантка чітко визначила об'єкт, предмет, хронологічні межі, мету та завдання наукового дослідження, обґрунтувала його наукову новизну та практичне значення.

Перший розділ дисертації «Історіографія, джерела та методи дослідження» традиційно присвячений аналізу стану наукової розробки проблеми та загальній характеристиці джерельного комплексу. Методологія дослідження побудована на загальнонаукових методах (аналізу і синтезу,

узагальнення) та принципах (історизму, об'єктивності і всебічності), із використанням джерелознавчих прийомів (джерелознавчого аналізу й синтезу, логічного, критичного, системного методів тощо), що дало змогу виявити та систематизувати значну кількість невідомих до цього часу документів з досліджуваної проблеми і належним чином проаналізувати джерельну інформацію, що міститься в них.

В цілому можна погодитися із запропонованою О. С. Сорокіною методикою аналізу літератури, що дало змогу виокремити три групи наукових праць: 1) теоретико-методологічні джерелознавчі розробки; 2) роботи, написані діячами в еміграції; 3) дослідження українських та закордонних вчених з даної проблеми.

Основна увага у розділі приділена характеристиці праць вітчизняних істориків і джерелознавців, зокрема, сформульовано основні принципи й методи джерелознавчих досліджень, розроблено класифікацію джерел, визначено специфіку й особливості опрацювання окремих їх різновидів. Крім того, у розділі охарактеризовано особливості формування джерельної бази, подано її загальну характеристику.

Приділення у дисертації значної уваги питанням систематизації документів обумовлено самою специфікою дослідження, необхідністю застосування класифікаційних ознак як пізнавального засобу та методу джерельної реконструкції.

Основу джерельної бази дисертаційного дослідження становлять документи Центральних державних архівів України (ЦДАВО України, ЦДАГО України, ЦДАЗУ, ЦДАЛ, ІР НБУВ та ін.), які зберігають потужний комплекс документів з визначеної проблеми.

Окрім архівних джерел у процесі підготовки дисертації до аналізу були залучені публіцистичні праці провідних діячів української еміграції, матеріали періодичної преси, спогади.

Увесь масив джерел з історії діяльності української еміграції зі збереження архівної та музейної спадщини дисертанткою поділено на три великі групи, аналізу кожної з яких присвячено окремий розділ дисертації:

- а) документи офіційного походження; б) матеріали періодичних видань;
- в) джерела особового походження. У межах кожної з груп виділено і докладно проаналізовано окремі види джерел: законодавчі акти, нормативні документи об'єднань та організацій української еміграції, періодичну пресу як в діаспорі, так і пресу іншого походження, публіцистичні твори, мемуари, листування, некрологи.

Авторкою проаналізовано матеріали періодичної преси, зокрема констатовано, що першим офіційним виданням української еміграції був Бюлетень секретаріату Головного Комітету Закордонної Організації Української партії соціалістів-революціонерів (Прага, 1929 р.). На сторінках цього видання наявний значний пласт інформації про діяльність українців у Канаді, Америці, Бразилії, Франції, Словаччині, що дозволяє ознайомитися з доробком А. Мандрики, В. Залєвського, А. Коршнівського, І. Зеркаля, П. Гончаренка та ін. діячів (с. 123).

Заслуговує на позитивну оцінку проведений О. С. Сорокіною джерелознавчий аналіз змісту «Бюлетеня КУК», інформація якого безпосередньо стосувалася діяльності української діаспори в Канаді (с. 124 – 131).

У підрозділі дисертації, присвяченому аналізу періодичної преси іншого походження представлено матеріали українських, англійських, франкомовних та німецькомовних видань, які містили статті й повідомлення про культурницьку діяльність української еміграції. Умовно періодичну пресу іншого походження дисертантка поділила на дві групи:

- а) інформативні матеріали про діяльність української еміграції щодо збору та збереження історико-культурної спадщини українського народу;
- б) довідково-інформаційний матеріал про відкриття виставок, експозицій та

інших культурних заходів з метою ознайомлення, популяризації та поширення української культури по всьому світу.

Проведений дисертанткою джерельний аналіз періодичної преси засвідчив, що сучасні науковці-історики дослідили лише незначну частину їхніх матеріалів, отже, на порядок денний постає питання всебічного вивчення еміграційної періодики, зокрема і з обраної теми.

Поглиблене вивчення авторкою у четвертому розділі публіцистичних праць, мемуарів та листів діячів української еміграції (М. Антоновича, Т. Даніліва, М. Василика, М. Чеботарьова, З. Городиського, Д. Дорошенка, В. Матюшенка, І. Кедріна, Ю. Луцького, М. Новака, І. Огієнка та ін.) дало підстави зробити висновок про їхню потужну інформативну складову, джерельне значення і цінність при дослідженні історії культурницької діяльності в еміграції. Так, О. С. Сорокіна доводить, що основними видами джерел особового походження з історії діяльності української еміграції зі збирання та збереження архівної та музейної спадщини України є публіцистичні твори, спогади (мемуари), щоденники, приватне листування, життєписи, автобіографії, підсорожні нотатки та некрологи. Специфіка цих джерел зумовлена особливостями їхнього походження, оскільки вони належать конкретному автору, а відтак, відображають безпосереднє сприйняття та оцінку ним навколишнього світу, перебігу історичних подій і явищ. По-перше, у них закладена своєрідна інформація соціально-психологічного рівня, яка відсутня в інших видах джерел. По-друге, матеріали особового походження нерідко містять такі відомості, яких немає в інших джерелах. Як зазначає авторка, їх використання надає змогу історикові більш докладно й колоритно відтворити і окремі події, і характерні риси та особливості певної епохи української еміграції.

Розкриваючи зміст особистого листування діячів української еміграції у 20-х – 80-х рр. ХХ ст., О.С. Сорокіна виділяє такі групи: 1) епістолярій, у якому відтворена картина історичних подій та їхнє трактування авторами; 2) листи, у яких подано інформацію, характеристику та оцінку діяльності

українських емігрантів зі збереження архівної та музейної спадщини; 3) листи, в яких відображено ставлення до подій в Радянському Союзі та УРСР в галузі культури; 4) вітальні та співчувальні листи (с. 178-179). У підрозділі розглянуто лише поодинокі листи С. Петового до О. Кравця, А. Лівницького до Української соціал-демократичної партії, І. Мазепи до С. Витвицького тощо.

Аналіз значної кількості джерел, співставлення інформації офіційної документації, матеріалів періодичної преси та джерел особового походження з теми дозволило О. С. Сорокіній дійти виважених, обґрунтованих висновків.

Серед головних здобутків дисертантки слід назвати розроблення класифікаційної схеми джерельного комплексу з урахуванням складу документів та досвіду попередніх дослідників; визначення рівня інформаційного потенціалу всіх видів джерел; пропозиції та рекомендації щодо їх подальшого вивчення і використання.

Все вище зазначене дає право констатувати, що дисертантка успішно вирішила поставлені завдання, висвітлила проблему з належною повнотою і зробила важливі узагальнюючі висновки, які є достовірними та цілком обґрунтованими.

Осібню слід підкреслити значення п'яти додатків до дисертації, які є функціональними, несуть наочну інформацію та суттєво доповнюють основний текст.

Виконане дисертаційне дослідження характеризує здобувачку як сформованого історика-джерелознавця, здатного самостійно проводити дослідницькі розвідки, пов'язані із вирішенням актуальних наукових проблем.

Водночас, на нашу думку, дисертаційна робота О.С. Сорокіної не позбавлена ряду недоліків та дискусійних питань, які можна розглядати як побажання авторці для подальшого вивчення обраної проблеми.

1. У вступі слід було б чіткіше окреслити географічні рамки свого дослідження. Назвати країни, де були представлені найбільші угруповання українських емігрантів та створені осередки їхньої практичної діяльності. Адже авторка пише про це у дисертації (с. 66-67).

2. У п. 1.1. попри намагання О.С.Сорокіної висвітлити як найповніше історіографію проблеми, показати праці українських та зарубіжних вчених, подекуди простежується порушення хронологічного принципу викладення матеріалу; через відсутність чіткої систематизації та групування праць за проблемним принципом, подекуди спостерігаються повтори; відсутній порівняльний аналіз історіографічного доробку вчених відповідно до визначених авторкою хронологічних періодів (с.34) а, відтак, не з'ясовано, які ж питання досліджено, а які залишились поза увагою істориків. Через це і не чіткі та не конкретні висновки наприкінці підрозділу.

3. П. 1.2. актуалізує місця збереження документів з обраної проблеми. Дисертанткою перераховуються фонди архівів із зазначенням наявних в них документів. Однак не акцентується увага на власне виокремлених авторкою справах (архівних матеріалах) для свого дослідження і, відповідно, відсутній їхній аналіз. Подекуди по тексту і в посиланнях перемишується архівний матеріал з науковими опублікованими розвідками вчених, які доречніше було б віднести до п. 1.1. (сс. 64,66,68,69,73,74).

4. У структурі розділу 2 хотілося б побачити і діловодні документи (наприклад, протоколи засідань зборів, звіти про проведену роботу), про що авторка неодноразово згадує у тексті дисертації (сс. 30,98,101,106,112,113 та ін.). Принагідно зазначимо, що з наведених таблиць у п. 2.2 (сс. 95,99,102,104,107-109,111) не зовсім зрозуміло, яким чином дисертантка навела представила кількісні дані: чи це взято в упорядкованому стані з документів архіву, чи це власний пошук дисертантки, яка методом фронтального перегляду віднайшла матеріал і сама провела відповідні підрахунки або власноруч упорядкувала таблиці 6,7,8,9, де йдеться про перелік доповідей на конференціях.

5. У розділі 3 (п. 1.2.), де об'єктом вивчення виступає періодика, наявні чисельні перерахування назв друкованих органів без вказівки на публікації в них матеріалів з теми (с. 120, 147), або перерахування прізвищ українських емігрантів, які працювали в галузі збереження культурних пам'яток (с. 123-124), проте, знов-таки увага не акцентується на збирацькій діяльності в архівній або музейній галузях, не виокремлені предметні публікації, а йдеться загалом про культурницьку діяльність в еміграції.

6. У п. 4.1. не вважаємо доцільним авторський поділ наративних творів діячів української еміграції на дві тематичні групи: твори про культурну діяльність та біографії та життєписи емігрантів. По-перше, авторка так і не скористалася цим поділом у викладенні тексту а, по-друге, як правило, у публіцистичних працях наявні обидві тематичні групи, які часто переплетені між собою і поділити їх дійсно складно.

7. До недоліків часткового характеру відносимо наступне: а) нерівномірно розподілено текстовий матеріал (п. 2.1 – 8 с., п. 2.2 – 28 с.); б) інколи дисертантка переходить на лексику, вживану в еміграційних документах: «...жалобно відмітити 50-у річницю», «...соборно поклонитися жертвам» тощо, проте не бере ці висловлювання в лапки (с. 126); можна було б підсилити та конкретизувати висновки по дисертації наповнивши їх фактологічним матеріалом.

Втім, висловлені зауваження та побажання в жодній мірі не впливають на загалом високу оцінку опанованої роботи. Одержані результати та висновки свідчать про цілковиту реалізацію дослідницьких завдань, є обґрунтованими й мають вартісне наукове значення, оскільки в сукупності вирішують важливе для українського джерелознавства наукове завдання комплексного дослідження писемних джерел з історії збереження української архівної та музейної спадщини в еміграції.

Результати дисертації та основні положення представлені авторкою у 10-ти наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, три з яких надруковані в науковій періодиці Білорусі, Чехії, Польщі. Наукові результати

дослідження доповідалися на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях. Усі результати належать дисертантці особисто і не містять даних, одержаних іншими дослідниками.

Текст автореферату відображає зміст і основні положення та результати роботи. Зміст дисертації відповідає спеціальності 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.

Дисертаційна праця О. С. Сорокіної є цілісним та завершеним дослідженням, яке виконане на високому науковому рівні, націлене на вирішення важливої проблеми зарубіжної українки як важливого сегменту національної історіографії.

Висновок. Аналіз тексту дисертації Ольги Сергіївни Сорокіної «Писемні джерела з історії збереження української архівної та музейної спадщини в еміграції (1920-і – кін. 1980-х рр.)» за своєю актуальністю, новизною, обґрунтованістю наукових положень і висновків, теоретичним і практичним внеском, достовірністю отриманих даних, відповідає існуючим вимогам МОН України, викладеним у пп. 9,11,12,13. «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а здобувачка Ольга Сергіївна Сорокіна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.

Офіційний опонент
доктор історичних наук, професор
кафедри історії мистецтв Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

І.Н. Войцехівська

Підпис з
Вчений секретар
Караульна

13.02

